

Investigating the role of the United Nations in Iraq's invasion of Kuwait

Abstract

Iraqi forces invaded Kuwait on August 2, 1990, under former Iraqi dictator Saddam Hussein, and were able to easily occupy the oil-rich country in a short period of time. However, Saddam Hussein's move provoked a strong reaction from the international community, and the United Nations passed several resolutions, including seven months later, in early 1991, after Saddam Hussein ignored global warnings. An international coalition led by countries in the region, as well as the United States, launched the first Gulf War and ousted Saddam Hussein from Kuwait. The present study seeks to answer the question of what action the United Nations has taken in response to Iraq's invasion of Kuwait, and how, in the context of the Cold War, the two powers, the Soviet Union and the United States, were able to share common views on this issue. The present study has been collected qualitatively and with library documents.

Keywords: UN, Security Council, Gulf War, Iraq, Kuwait

بررسی نقش سازمان ملل در حمله عراق به کویت

سجاد احرامی^۱ - اصغر فرنیان^۲ معین صمدزاده^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۲۰

چکیده

نیروهای عراقی در ۲ اوت ۱۹۹۰ به کویت حمله کردند و طی مدت زمان کوتاهی توانستند این کشور سرشار از منابع نفتی را به آسانی اشغال کنند. با این حال این اقدام صدام حسین با واکنش شدید جامعه بین‌الملل روبه‌رو شد و سازمان ملل به تصویب قطعنامه‌های متعدد علیه آن پرداخت. با بی‌توجهی عراق به هشدارهای جهانی در نهایت در اوایل سال ۱۹۹۱ میلادی، یک ائتلاف بین‌المللی با حضور کشورهای منطقه و همچنین رهبری ایالات متحده آمریکا جنگ اول خلیج فارس را به راه افتاد و این گونه صدام حسین از کویت بیرون شد. پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش است که سازمان ملل در قبال حمله عراق به کویت چه اقداماتی انجام داده و چگونه در شرایط جنگ سرد، دو قدرت شوروی و آمریکا توانستند بر سر این ماجرا دیدگاه‌های مشترکی در شورای امنیت داشته باشند؟ پژوهش حاضر به روش کیفی و با اسناد کتابخانه‌ای گردآوری شده است.

واژگان کلیدی: سازمان ملل متحد، شورای امنیت، جنگ خلیج فارس، عراق، کویت

^۱ استادیار حقوق بین‌الملل دانشگاه پیام نور ارومیه. ارومیه. تهران

^۲ دکتری جامعه‌شناسی سیاسی دانشگاه آزاد تهران مرکزی. تهران. ایران (نویسنده مسئول)

مقدمه

با پایان جنگ ایران و عراق شاهد بروز تشنج عراق و کویت هستیم. ارتش عراق در زمان حکومت صدام حسین و حزب بعث عراق در تاریخ ۱۱ مرداد ۱۳۶۹ (۱۹۹۰ م) به کویت حمله و این کشور را اشغال کرد. عراق با این حمله باعث بروز بحرانی بین‌المللی گردید و علی‌رغم قطعنامه‌های سازمان ملل به اخطار شورای امنیت نیز توجهی نکرد. آمریکا در سال ۱۳۶۹ (۱۹۹۱) با ائتلافی از کشورهای دیگر به کویت و سپس به عراق حمله کرد و ارتش عراق را از کویت بیرون راند. در خصوص توجیه دلیل حمله عراق به کویت برخی آن را به مشکل بدهی ۱۳۰ میلیارد دلاری عراق به کویت و تلاش عراق برای بازسازی اقتصاد عراق پس‌اجنگ با ایران می‌دانند چرا که در جنگ ایران و عراق بسیاری از خسارات وارد و زیرساخت‌ها نابود شده بود. عراق معتقد بود چون جنگ ایران و عراق به سود کشورهای عرب حوزه خلیج فارس بوده است، دولت‌های عربی باید بدهی ۱۳۰ میلیارد دلاری عراق را ببخشند. کویت زیر بار نرفت و تشنج با کویت بروز کرد. بدین ترتیب عراق که خود را در موضع برتر قدرت می‌دید به کویت حمله کرد و موجب تشدید ناامنی و بحران در منطقه شد. سازمان ملل متحد نسبت به این اقدام واکنش‌هایی داشت و آنچه در خصوص این واکنش‌های اهمیت دارد بررسی زمان جنگ سرد و رقابت قدرت‌های بزرگ بود.

بررسی عملکرد سازمان ملل در بحران‌های مختلف نشان می‌دهد که این سازمان به شدت تابع میزان همگرایی بین دولت‌ها به‌ویژه دولت‌های عضو دائم شورای امنیت سازمان ملل است. در مقاطعی که این دولت‌ها به مواضع مشترک دست می‌یابند و به همگرایی می‌رسند، در شورای امنیت نیز اجماع و توافق حاصل می‌شود. عملکرد سازمان ملل پس از حمله عراق به کویت در سال ۱۹۹۰ مصادق کامل این وضعیت است. در این سال با پایان یافتن رقابت‌های زمان جنگ سرد بین آمریکا و شوروی، همسویی و همگرایی باور نشدنی بین دو ابرقدرت ایجاد شد و موجب شد رقابت‌های بین‌المللی از بین برود. این امر نه تنها امکان توافق بین آمریکا و شوروی، دو رقیب دیرین را فراهم آورد، بلکه با از بین بردن بلوک‌بندی‌های جنگ سرد، توافق و اجماع بین‌المللی را نیز در برخی مسائل امکان‌پذیر ساخت. در این بحران نیز وقتی یکی از اعضای جامعه بین‌المللی و سازمان ملل به عضو دیگر تجاوز کرد و آن را به اشغال خود درآورد، قدرت‌های بزرگ و دولت‌های عضو جامعه جهانی توانستند به سرعت و سهولت به توافق برسند و وارد عمل شوند. در چنین فضایی وقتی شورای امنیت سازمان ملل با حمایت و پشتیبانی دولت‌های عضو به مسئولیت خود عمل کرد، نه در تصمیم‌گیری و تصویب قطعنامه‌ها با مانعی روبه‌رو شد و نه در اجرا و عملی کردن آن‌ها. از این رو توانست نقشی مؤثر و فعال در بحران ناشی از حمله عراق به کویت ایفا کند.

سازمان ملل در بحرانی که عراق با حمله به کویت ایجاد کرد، سریع، جدی و قاطع وارد عمل شد. سریع عمل کرد چنانکه بلافاصله پس از وقوع حمله، شورای امنیت تشکیل جلسه داد و خواستار خروج فوری و بی‌قید و شرط عراق از کویت شد. جدی عمل کرد چنانکه از دوم آگوست ۱۹۹۰ که اولین قطعنامه شورای امنیت صادر شد تا بیست‌ونهم نوامبر ۱۹۹۰ که قطعنامه ۶۷۸ به تصویب رسید و حمله نظامی به عراق را مجاز شمرد، کمتر از چهار ماه طول کشید، اما در این چهار ماه شورای امنیت دوازده قطعنامه درباره این بحران تصویب کرد؛ یعنی هر ماه سه قطعنامه. صدور این تعداد قطعنامه در تاریخ

سازمان ملل بی سابقه بود. در جنگ ایران و عراق که هشت سال طول کشید، شورای امنیت تنها نه قطعنامه صادر کرد؛ یعنی به طور متوسط هر سال یک قطعنامه. از سوی دیگر قطعنامه‌های صادر شده در بحران حمله عراق به کویت با قاطعیت تصویب و پیگیری می شد. تمام آنچه در نظر اعضای شورای امنیت بود، به طور صریح و آشکار از عراق درخواست می شد و در عین حال ضمانت اجرایی لازم برای عملی کردن آن‌ها نیز در نظر گرفته می شد. چنانکه ضمن اعمال تحریم‌ها، کاربرد زور و حمله نظامی نیز مجاز شمرده شد. پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش است که سازمان ملل در قبال حمله عراق به کویت چه اقداماتی انجام داده و چگونه در شرایط جنگ سرد دو قدرت شوروی و آمریکا توانستند بر سر این ماجرا دیدگاه‌های مشترکی داشته باشند؟ پژوهش حاضر به روش کیفی و با اسناد کتابخانه‌ای گردآوری شده است.

بررسی وظایف سازمان ملل متحد در بحران‌های بین‌المللی

اصطلاح ملل متحد را نخستین بار فرانکلین روزولت، رئیس‌جمهور آمریکا در جریان جنگ جهانی دوم بکار برد. اندیشه ایجاد سازمان ملل متحد در کنفرانس‌های مسکو، قاهره و تهران در سال ۱۹۴۳ جدی تر شد. از اوت تا اکتبر ۱۹۴۴ میلادی، نمایندگان کشورهای آمریکا، شوروی، در ایالت واشینگتن دی سی، شوروی، بریتانیا، فرانسه و جمهوری چین در کنفرانس دامبارتن اوکس برنامه‌های تشکیل سازمان ملل متحد را مطالعه کردند. در آوریل ۱۹۴۵ در کنفرانس سان‌فرانسیسکو، پنج عضو شورای امنیت تعیین و سرانجام در ۲۴ اکتبر ۱۹۴۵، منشور ملل تکلیف حق و تو متحد به امضای ۵۰ کشور رسید و سازمان ملل به طور رسمی تشکیل شد (گل‌کار و هاشمی، ۱۳۹۸: ۲۱۰). سازمان ملل می‌بایست وظایفی را برعهده گرفته می‌گرفت؛ از جمله وظایف سازمان ملل: کنترل تسلیحات و خلع سلاح، حفظ صلح، حقوق بشر، کمک‌های انسان دوستانه و توسعه بین‌المللی است. باین حال، با توجه به مبحث اصلی روابط بین‌الملل یعنی موضوع جنگ و صلح هدف اصلی سازمان ملل متحد حفظ صلح و امنیت بین‌المللی است و در اولین ماده‌ی منشور آن اصول و اهداف و مرام سازمان را تشریح می‌کند که هدف حفظ صلح و امنیت جهانی است. ماده یک این منشور مقرر می‌دارد: حفظ صلح و امنیت بین‌المللی و اقدامات دسته‌جمعی مؤثر برای جلوگیری و برطرف کردن تهدیدات علیه صلح، متوقف ساختن هرگونه عمل تجاوز و سایر کارهای ناقض صلح و فراهم آوردن موجبات تعدیل و حل و فصل اختلافات بین‌المللی یا وضعیت‌هایی که ممکن است منجر به نقض صلح گردد باید با شیوه‌های مسالمت‌آمیز و بر طبق اصول و عدالت و حقوق بین‌المللی انجام شود؛ و ... (ماده یک منشور سازمان ملل متحد). طبق ماده ۲۳-۱ نیز شورای امنیت مرکب است از پانزده عضو سازمان ملل متحد. جمهوری چین - فرانسه - اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی (فدراسیون روسیه) - بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی و ایالات متحده آمریکا اعضاء دائم شورای امنیت تعریف شدند که رکن اجرایی و ضمانت قطعنامه‌ها را دارد. برای شورای امنیت به عنوان یکی از ارکان سازمان ملل متحد وظیفه پاسداری از امنیت و صلح بین‌المللی گذاشته شد. این شورا پنج عضو دائم و ده عضو انتخابی دارد که پنج عضو دائم این شورا در تصمیم‌گیری‌های شورا حق و تو دارند. مطابق ماده ۲۴ منشور، شورای امنیت از طرف تمامی اعضای سازمان ملل مسئول حفظ صلح و امنیت بین‌المللی است و باید در اجرای این وظایف طبق اهداف و اصول ملل متحد عمل کند (ماده ۲۴ منشور سازمان ملل متحد).

بررسی شورای امنیت در منشور سازمان ملل

<p>شورای امنیت وجود هرگونه تهدید علیه صلح - نقض صلح - یا عمل تجاوز را احراز و توصیه‌هایی خواهد نمود یا تصمیم خواهد گرفت که برای حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین‌المللی به چه اقداماتی بر طبق مواد ۴۱ و ۴۲ باید مبادرت شود.</p>	<p>ماده ۳۹</p>
<p>به‌منظور جلوگیری از وخامت وضعیت، شورای امنیت می‌تواند قبل از آنکه بر طبق ماده ۳۹ توصیه‌هایی بنماید یا درباره اقداماتی که باید معمول گردد تصمیم بگیرد. از طرف‌های ذینفع بخواهد اقدامات موقتی را که شورای امنیت ضروری یا مطلوب تشخیص می‌دهد انجام دهند. اقدامات موقتی مذکور به حقوق یا ادعاها یا موقعیت طرف‌های ذینفع لطمه‌ای وارد نخواهد کرد شورای امنیت تخلف در اجرای اقدامات موقتی را چنانکه باید و شاید در نظر خواهد گرفت.</p>	<p>ماده ۴۰</p>
<p>شورای امنیت می‌تواند تصمیم بگیرد که برای اجرای تصمیمات آن شورا مبادرت به چه اقداماتی که متضمن به‌کارگیری نیروی مسلح نباشد لازم است و می‌تواند از اعضای ملل متحد بخواهد که به این قبیل اقدامات مبادرت ورزند این اقدامات ممکن است شامل متوقف ساختن تمام یا قسمتی از روابط اقتصادی و ارتباطات راه‌آهن - دریایی - هوایی - پستی - تلگرافی - رادیویی و سایر وسایل ارتباطی و قطع روابط سیاسی باشد.</p>	<p>ماده ۴۱</p>
<p>در صورتی که شورای امنیت تشخیص دهد که اقدامات پیش‌بینی شده در ماده ۴۱ کافی نخواهد بود یا ثابت شده باشد که کافی نیست می‌تواند به‌وسیله نیروهای هوایی، دریایی یا زمینی به اقدامی که برای حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین‌المللی ضروری است مبادرت کند. این اقدام ممکن است مشتمل بر تظاهرات و محاصره و سایر عملیات نیروهای هوایی، دریایی یا زمینی اعضای ملل متحد باشد</p>	<p>ماده ۴۲</p>
<p>کلیه اعضای ملل متحد به‌منظور شرکت در حفظ صلح و امنیت بین‌المللی متعهد می‌شوند که نیروهای مسلح و تسهیلات من جمله حق عبور لازم برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را بنا به درخواست شورای امنیت و بر طبق موافقت‌نامه یا موافقت‌های خاص در اختیار آن شورا قرار دهند.</p>	<p>ماده ۴۳</p>
<p>در صورت وقوع جمله مسلحانه علیه یک عضو ملل متحد تا زمانی که شورای امنیت اقدام لازم برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را به عمل آورد هیچ‌یک از مقررات این منشور به‌حق ذاتی دفاع از خودخواه فردی یا دسته‌جمعی لطمه‌ای وارد نخواهد کرد. اعضاء باید اقداماتی را که در اعمال این حق دفاع از خود به عمل می‌آورند فوراً به شورای امنیت گزارش دهند. این اقدامات به‌هیچ‌وجه در اختیار و مسئولیتی که شورای امنیت بر طبق این منشور دارد و به‌موجب آن برای حفظ و اعاده صلح و امنیت بین‌المللی و در هر موقع که ضروری تشخیص دهد اقدام لازم به عمل خواهد آورد تأثیری نخواهد داشت.</p>	<p>ماده ۵۱</p>

همان گونه که از مفاد می توان دریافت شورای امنیت می تواند نسبت به مواردی که به عنوان نقض صلح محرز گردد اقداماتی از جمله استفاده از ابزارهای نظامی را داشته باشد اما یکی از مهم ترین چالش های سازمان ملل وجود و توهای متعدد اعضای دائم شورای امنیت بود که مانع از آن می شد که بررسی های شورای امنیت عاری از منافع یا رویکردهای خاص قدرت های بزرگ باشد؛ بنابراین می توان گفت اجماع اعضای شورای امنیت بر سر مواردی که بحران شناخته شود و موجب اقدام از سوی سازمان ملل شود بسیار مهم و نیازمند همسویی قدرت های بزرگ باشد.

تعداد دفعات، درصد و میانگین استفاده از وتو
توسط اعضاء دائم شورای امنیت

از سال ۱۹۴۶ تا ۱۹۹۱			کشور وتو کننده
تعداد دفعات استفاده از وتو	درصد استفاده از وتو	میانگین استفاده از وتو هر سال	
۱۱۹	۵۰/۳۱٪	۲/۵۹	شوروی/ روسیه
۶۶	۲۷/۸۵٪	۱/۴۳	ایالات متحده آمریکا
۳۲	۱۳/۵۰٪	۰/۶۹	انگلستان
۱۷	۷/۱۳٪	۰/۳۷	فرانسه
۳	۱/۲۳٪	۰/۰۷	چین*
۲۳۷	۱۰۰٪	۵/۱۵	مجموع اعضاء شورای امنیت

منبع: (موسی زاده و جمشیدی، ۱۳۹۱: ۹۵)

بعد از جنگ جهانی دوّم نظام بین المللی دوقطبی شکل گرفت و تا سال ۱۹۸۵ محور مسکو- واشنگتن به عنوان شاخص اصلی روابط بین المللی شناخته می شد و این محور به عنوان سمبل روابط شرق و غرب در نظام دوقطبی، اساس تجزیه و تحلیل رویدادهای مهم بین المللی محسوب می گردید (نقیب زاده، ۱۳۶۹: ۱۹۷). اولین و مهم ترین تجربه شورای امنیت در دوره جدید در خصوص صدور مجوزّ توسّل به زور، موضع گیری این شورا در قبال بحران کویت یا جنگ دوّم خلیج فارس است. بعد از حمله نظامی عراق علیه کویت و اشغال خاک این کشور در سال ۱۹۹۰ شورای امنیت در جهت وادار نمودن عراق به تخلیه خاک کویت تصمیم به اعمال تحریم اقتصادی علیه عراق گرفت و طی قطعنامه شماره ۶۶۵ مورخ ۲۵ اوت ۱۹۹۰ مجوزّ محاصره دریایی عراق را صادر و به دولت هایی که با کویت همکاری می نمودند اجازه داد که با در نظر گرفتن

اوضاع و احوال موجود از تدابیر لازم برای جلوگیری از رسیدن کالاهای تحریم شده به عراق استفاده و در این راستا از کلیه اقدامات لازم بهره‌برداری نمایند. بعد از مدتی با توجه به این که فشارهای اقتصادی چندان خدشه‌ای در عزم عراق مبنی بر اشغال کویت وارد نساخت شورای امنیت به ابتکار آمریکا قطعنامه پراهمیت ۶۷۸ را صادر و در این قطعنامه، به دولت عراق تا تاریخ ۱۵ ژانویه ۱۹۹۱ مهلت داده شد که به تخلیه کویت اقدام نماید. در همین قطعنامه مجوز توسل به زور علیه کشور نامبرده به شرط عدم تخلیه تا انقضای مهلت مقرر صادر و بدین ترتیب برای دولت‌هایی که با کویت همکاری می‌نمودند استفاده از کلیه وسایل لازم علیه عراق در صورت عدم اجرای قطعنامه ۶۷۸ مجاز گردید. با توجه به عدم اجرای قطعنامه توسط عراق، در نهایت دولت‌های به اصطلاح همکار کویت که در رأس آن‌ها ایالات متحده آمریکا قرار داشت جنگ علیه عراق را آغاز نمودند و موفق شدند به اشغال کویت خاتمه دهند و حاکمیت این کشور را اعاده نمایند (قریشی و رضایی پیش رباط، ۱۳۹۰).

بررسی صلاحدید سازمان ملل برای مداخله نظامی

رسیدگی به نزاع‌های بین‌المللی و منطقه‌ای به‌طور مشخص در حیطه اختیارات نهاد شورای امنیت است که با استفاده از اختیارات و ظرفیت‌های خود، طرفین را به سمت صلح و حل مسالمت‌آمیز اختلافات به‌پیش‌برد. به همین دلیل است که در بند دوم ماده ۳۴ منشور بیان می‌دارد: «هرگاه طرف دعوی از انجام تعهداتی که برحسب رأی دیوان بر عهده او گذارده شده است به تخلف دست‌زند طرف دیگر می‌تواند به شورای امنیت رجوع نماید و شورای مزبور ممکن است در صورتی که ضروری تشخیص دهد توصیه‌هایی نموده یا برای اجرای رأی دیوان تصمیم به اقداماتی بگیرد. علاوه بر آن از طریق اقدامات یک‌جانبه یا راهکارهای مندرج در معاهدات یا موافقت‌نامه‌ها نیز اجرای حکم دیوان تضمین می‌گردد. همچنین توانایی اتخاذ اقدام تأمینی در بند ۱ ماده ۴۱ اساسنامه دیوان پیش‌بینی شده است که مقرر می‌دارد: «۱. دیوان می‌تواند عندالقتضاء آن دسته از اقدامات تأمینی که برای حفاظت از حقوق هر یک از طرفین دعوی به صورت موقت لازم می‌داند را به ایشان توصیه نماید. این اقدامات به محض صدور به اطلاع طرفین و شورا امنیت خواهد رسید». این اقدامات تأمینی می‌تواند در حفظ حقوق طرفین دعوا نقش مهمی ایفا کنند، ولی با این وجود در مورد الزامی بودن آن اختلاف نظرهایی وجود دارد (کرد بچه حسین آباد و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۵). بر اساس مواد فصل ۸ منشور نیز به سازمان‌های منطقه‌ای اختیار داده شده که برای حل اختلاف و بحران‌های منطقه‌ای تا زمانی که سازمان ملل یا شورای امنیت اقدام کرده است به دخالت و عمل پردازد.

بررسی حمله عراق به کویت

عراق زمانی جنگ را آغاز کرد که هنوز دو سال از جنگ ایران و عراق نگذشته بود. ارتش بعثی این بار تجاوز جدیدی را در مرزهای کشور همسایه جنوبی به کویت در ۱۱ مردادماه ۱۳۶۹ (۱۹۹۰ م) آغاز و این کشور را اشغال کرد. اقدام تجاوزکارانه ماشین جنگی عراق در ۱۱ مرداد ۱۳۶۹ با حرکتی برق‌آسا از ساعت ۲ نیمه‌شب تا ساعت ۸ صبح منجر به اشغال کویت شد. استعداد ارتش عراق در این عملیات بالغ بر ۹۵ هزار نفر شامل یگان‌های پیاده و زرهی بود و در مقابل، ارتش کوچک کویت با ۲۰ هزار نیرو مقاومت قابل توجهی در برابر این حمله از خود نشان نداد. ارزش اولیه تسلیحات کویت که طی این حمله در اختیار ارتش عراق قرار گرفت، حدود ۳۰ میلیارد دلار بود که در آن میان، ۱۳۰ فروند هواپیما، ۱۰۰ فروند

بالگرد، ۷۰ فروند انواع شناورهای نظامی، ۱۰۰ سکوی متحرک پرتاب موشک ضد هوایی با بیش از ۵۰۰ فروند موشک و ۱۰۰ دستگاه تانک و نفربر تنها بخشی از این تسلیحات بودند. اعلام الحاق کویت و هفت جزیره این کشور، عراق را از موقعیت ژئواستراتژیکی مناسبی برخوردار کرد و مناطق تحت نفوذ این کشور تا نزدیکی‌های تنگه هرمز گسترش داد. همچنین با توجه به ذخایر نفتی کویت که ۱۰۹ میلیارد بشکه تخمین زده می‌شد، به‌اضافه ذخایر نفتی خود عراق که حدود ۷۵ میلیارد بشکه بود، عراق را به ثروتمندترین کشور منطقه تبدیل کرد (Tasnimnews, 1399). توجیه حمله عراق به کویت مشکل بدهی ۳۰ میلیارد دلاری عراق به کویت و تلاش عراق برای بازسازی اقتصاد خود بود که در جنگ با ایران نبود شده بود. عراق معتقد بود چون جنگ ایران و عراق به سود کشورهای عرب حوزه خلیج فارس بوده است، دولت‌های عربی باید بدهی ۳۰ میلیارد دلاری عراق را ببخشند؛ اما کویت زیر بار نرفت و تشنج با کویت بروز کرد. از جنگ «خلیج فارس» به‌عنوان جنگ اول خلیج فارس و از عملیات حمله آمریکا به عراق نیز با عنوان «طوفان صحرا» یاد شده است (معینی، ۱۳۹۸). اما این اقدام عراق سبب بروز بحرانی بین‌المللی شد و این پیروزی بزرگ صدام عمری نداشت و به شکستی تلخ برایش تبدیل شد. چراکه پس از آنکه عراق اخطار شورای امنیت را نپذیرفت آمریکا در سال ۱۳۶۹ (۱۹۹۱) با ائتلافی از کشورهای دیگر به کویت و سپس به عراق حمله کرد و ارتش عراق را از کویت بیرون راند. با حضور نیروهای ائتلاف به رهبری آمریکا در خلیج فارس در دفاع از کویت موقعیت صدام بسیار متزلزل و رژیم بعث عراق در آستانه سقوط قرار گرفت. بنابراین می‌توان به‌صورت کلی جنگ کویت را به دو بخش تقسیم کرد: یکی حمله عراق به کویت که در میانه سال ۱۹۹۰ روی داد و موجب اشغال کویت شد که دلیل آن ادعای عراق مبنی بر بهره‌برداری بیشتر کویت از منابع نفتی مشترک در مرز دو کشور بود، اما به‌واقع عراق انتظار داشت تا کویت میلیاردها دلار بدهی این کشور را که در طی جنگ علیه ایران از کویت قرض گرفته شده بود، ببخشد، چراکه ادعا می‌کرد در جنگ علیه ایران، از امنیت کشورهای عربی به‌ویژه کویت در برابر ایران، حفاظت کرده است، وقتی کویت به چنین مسئله‌ای تن نداد، صدام هم به آن حمله کرد. دوم، جنگ آمریکا و نیروهای ائتلاف غرب به عراق برای آزادسازی کویت از اشغال است که به عملیات طوفان صحرا موسوم است و در واقع جنگ دوم خلیج فارس محسوب می‌شود. منشأ این جنگ، بر سر اختلافات منابع نفتی مشترک بود چراکه عراق ادعا کرد که کویت در جریان جنگ عراق با ایران، از گرفتاری عراق در جنگ سوءاستفاده کرده و منابع نفتی متعلق به عراق را در میدان مشترک نفتی رمیله دزدیده است و عراق بابت دزدی کویت، حدود دو میلیارد و چهارصد میلیون دلار از کویت غرامت می‌خواهد (سهیلی نجف‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۶۱).

چگونگی شکل‌گیری ائتلاف ضد عراق

پس از تصرف کویت، صدام اعلام کرد که خارجی‌ها مجاز به ترک کویت نیستند و به دنبال آن، صدها تن گروگان گرفته شدند و سفارت‌خانه‌ها و کنسولگری‌های مقیم کویت بسته شدند. شورای امنیت در ارتباط با وضعیت اتباع کشورهای ثالث در عراق و کویت و همچنین کارکنان سفارت‌خانه‌ها و کنسولگری‌ها در کویت، چندین قطعنامه صادر کرد. در قطعنامه‌های ۶۶۰، ۶۶۲، ۶۶۴ و ۶۶۷ از عراق خواسته شد تا به تعهدات خود درباره «کنوانسیون وین» در خصوص روابط دیپلماتیک و کنسولی و حقوق بین‌الملل نسبت به اتباع خارجی و کارکنان دیپلماتیک و کنسولی پای بند باشد، در قطعنامه ۶۷۴ وارد

جزئیات بیشتری درباره گروگان‌گیری و تعهدات دیپلماتیک شد و از عراق خواست به آن‌ها عمل نماید. به دنبال اعلام صدام مبنی بر اینکه در کویت یک دولت جدید تشکیل می‌شود، شورای امنیت در قطعنامه ۶۶۱ از کشورها درخواست کرد تا از شناسایی دولت جدید کویت خودداری کنند و پس از اعلام الحاق کویت به عراق، شورای امنیت طی قطعنامه ۶۶۲ آن را رد کرد. شورای امنیت در قطعنامه ۶۶۱ تحریم تسلیحاتی و اقتصادی علیه عراق صادر کرد، اما پس از ۱۹ روز، که فرصت بسیار کمی برای تأثیر تحریم است، با صدور قطعنامه ۶۶۵ دستور محاصره دریایی عراق را تصویب کرد. در قطعنامه‌های ۶۶۶ و ۶۷۰ تحریم هوایی و دریایی عراق را مطرح ساخت و بدین ترتیب با بی‌توجهی عراق تمامی تلاش‌های بین‌المللی برای متقاعد کردن صدام در خروج از کویت با ناکامی مواجه شد و تحریم‌های اقتصادی و تسلیحاتی مؤثر واقع نگردیدند و شورای امنیت پس از گذشت قریب چهار ماه، با تصویب قطعنامه ۶۷۸، استفاده از زور و مداخله نظامی علیه عراق را برای متحدان به منظور آزادسازی کویت مجاز شمرد (MARIFAT, 1389). باید گفت ویژگی خاص بحران کویت می‌توانست با اقدامی از سوی شورای همکاری خلیج فارس روبرو شود اما با تهاجم عراق این شورا کارآیی نداشت و باعث ایجاد زمینه برای توسل به سازمان ملل و قدرت‌های خارجی از جمله آمریکا شد.

چگونگی توسل ائتلاف ضد عراق برای تجویز عملیات نظامی

پس از حمله عراق به کویت شورای امنیت سازمان ملل متحد با برگزاری یک نشست اضطراری در روز ششم آگوست ۱۹۹۰ میلادی خواهان خروج بی‌قید و شرط و همه‌جانبه ارتش عراق از کویت شد. این مجلس همچنین مقرر کرد که تحریم‌های اقتصادی گسترده‌ای علیه عراق اعمال شود. تنها پس از ۲۴ ساعت در روز هفتم آگوست، نیروهای آمریکایی با هدف جلوگیری از پیشروی نیروهای عراقی به سمت مرزهای مشترک کویت و عربستان به این منطقه اعزام شدند. علی‌رغم تحرکات گسترده نیروهای آمریکایی و نیز شورای امنیت سازمان ملل اما صدام دست از ادامه جنگ نکشید، بلکه کویت را بخشی از خاک عراق معرفی کرد و نام آن را «کاظمه» گذاشت. وی مدعی بود کویت در حقیقت یکی از استان‌های عراق است که اکنون به آغوش میهن اصلی خود بازگشته است؛ در حالی که عراق در سال ۱۹۶۱ میلادی مرزهای این کشور را به رسمیت شناخته بود. پس از این اتفاقات نشست سران عرب در دهم آگوست ۱۹۹۰ میلادی در قاهره برگزار شد. حاضرین در این جلسه موافقت خود را با تصمیم دخالت نظامی در کویت اعلام کردند که مورد تأیید کشورهای حاشیه خلیج فارس، مصر، مراکش و سوریه قرار گرفت، اما برخی دیگر از جمله اردن، لیبی، سودان، الجزایر، یمن، فلسطین و موریتانی با آن مخالفت کردند. در رأس کشورهایی که از تصمیم دخالت نظامی در کویت حمایت کردند مصر و سوریه قرار داشتند که نیروهای خود را برای کمک‌رسانی به نیروهای آمریکایی در صورت بروز تهدید از جانب عراق، به مرزهای مشترک میان عربستان و کویت فرستادند (Mdeast, 2018).

از نظر زمان واکنش شورای امنیت در برابر تجاوز عراق به کویت باید گفت این شورا برخلاف جنگ عراق علیه ایران هیچ فرصتی را از دست نداد. ساعاتی پس از حمله عراق به کویت، شورا در قطعنامه ۶۶۰، دوم اوت ۱۹۹۰، با استناد به مواد ۳۹ و ۴۰ منشور اقدام عراق را به عنوان نقض صلح محکوم کرد. تدابیر اتخاذشده شورا در قطعنامه‌های بعدی خود علیه عراق، حکایت از این دارد که از نظر شورای امنیت عمل عراق چیزی جز تجاوز نیست، افزون بر اینکه در مذاکرات

جلسه شورای امنیت در تصویب عهدنامه ۶۶۰ نمایندگان بعضی از دولت‌های عضو، اقدام عراق را تجاوز نامیدند. مفاد قطعنامه بعدی شورای امنیت از دولت‌های عضو، اقدام عراق را رسماً تجاوز نامیدند. قطعنامه ۶۶۱ ششم اوت ۱۹۹۰ با معیارهای مندرج در قطعنامه تعریف تجاوز سنجیده شد و آشکار شورای امنیت الفاظ را جایجا کرده و عمل عراق را که تجاوز است، تهاجم نامیده است. در قطعنامه ۶۶۱ با صراحت آمده است که عراق به حمله نظامی به کویت و اشغال آن، حاکمیت، استقلال و تمامیت ارضی کویت را نقض کرده است درحالی که در اولین قطعنامه از مفهوم نقض صلح استفاده شده بود (زمانی، ۱۳۷۶: ۱۵-۱۴). یکی از مسائلی که بعد از بحران کویت مطرح شد این بود که چه کسی هزینه‌ها را خواهد پرداخت؟ این اصل و عنصر اساسی برای هر اقدام جمعی بخصوص عملیات نظامی و حفظ صلح از سوی سازمان خواهد بود. در عملیات طوفان صحرا یا جنگ خلیج فارس این عنصر به خوبی مورد توجه قرار گرفت. حکومت بوش و سیاست خارجی آن کشور شرکت کنندگان در ائتلاف را به پرداخت حدود ۴۸ میلیارد دلار به صورت نقدی و ۶۰ میلیارد دلار به صورت کمک‌های غیر نقدی وادار ساخت.

قطعنامه‌های سازمان ملل علیه عراق

- ۱- صدور قطعنامه ۶۶۰ در تاریخ ۲ اوت ۱۹۹۰:
  - اعلام صریح تجاوز عراق به کویت
  - اعلام صریح نقض صلح و امنیت بین‌المللی
  - اعلام صریح اقدام شورای امنیت طبق ماده ۳۹ و ۴۰ فصل هفتم
  - محکومیت اقدام عراق و درخواست تخلیه نیروها بدون قید و شرط و بازگشت به مواضع خود در اول اوت ۱۹۹۰
- ۲- قطعنامه ۶۶۱:

حق دفاع فردی و جمعی را در پاسخ به حمله مسلحانه عراق به کویت بر اساس ماده ۵۱ منشور و قطع مبادلات اقتصادی، تجاری از جمله تجهیزات نظامی با عراق
- ۳- قطعنامه (۹ اوت) ۶۶۲:

تصمیم شورای امنیت برای پایان دادن به اشغال کویت توسط عراق و اعاده حاکمیت، استقلال و تمامیت ارضی کویت
- ۴- قطعنامه ۶۶۴ (۱۸ اوت):

از عراق می‌خواهد اجازه خروج آزادانه اتباع خارجی را از خاک کویت و عراق فراهم آورد
- ۵- قطعنامه ۶۶۵ (۲۵ اوت):

اجازه به شورای امنیت برای استفاده از نیروی نظامی علیه عراق
- ۶- قطعنامه ۶۷۸ (۲۹ نوامبر ۱۹۹۰):

کشورهای عضوی که با دولت کویت همکاری می‌کنند کلیه اقدامات لازم را برای پشتیبانی و اجرای قطعنامه ۶۶۰ و تمامی قطعنامه‌های مربوط را برای بازگرداندن صلح و امنیت بین‌المللی بکار گیرند.^۴ این قطعنامه با اشاره به فصل ۷ منشور ره‌آوردی برای اجرای مفهوم امنیت دسته‌جمعی و مبنایی برای بسیج نیروی نظامی برای اقدامات فوری ایجاد کرد (کزازی، ۱۳۷۲: ۱۲۰).

تعیین غرامت عراق به کویت

قطعنامه ۶۸۷ حاوی شرایط آتش‌بس رسمی بین عراق از یکسو و کویت و کشورهای دیگری که با کویت همکاری می‌کردند است. از جمله این شرایط مسئولیت عراق در جریان خسارات ناشی از حمله آن کشور به کویت، تصمیم شورای امنیت به ایجاد صندوقی به منظور پرداخت غرامات جنگ و تشکیل کمیسیونی برای اداره صندوق است که در مواد ۱۶ تا ۱۸ قطعنامه مذکور مطرح شده است (کزازی، ۱۳۷۲: ۱۲۰). کمیته خسارت سازمان ملل متحد در سال ۱۹۹۱ به‌عنوان زیرشاخه‌ای از شورای امنیت سازمان ملل متحد تأسیس شد. این کمیته تصمیم گرفت که عراق ۵۲٫۴ میلیارد دلار به‌عنوان غرامت جنگی به اشخاص، شرکت‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی کویت که در جریان این جنگ دچار خسارت شدند، پرداخت کند. به همین منظور مقامات عراق تصمیم گرفته‌اند تا ۹۰ میلیون دلار به کویت پرداخت کنند که با احتساب این مبلغ که روز شنبه اول اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۷ با پرداخت آن موافقت شد، این کمیته تاکنون مبلغی معادل ۴۷٫۹ میلیارد دلار به‌عنوان خسارت به مدعیان پرداخت کرده است.^۵ (7sobh, 1397). طبق نظر کمیته غرامت سازمان ملل در سال ۲۰۱۷ میلادی، نیم درصد از درآمدهای نفتی عراق در سال ۲۰۱۸، ۱٫۵ درصد از در سال ۲۰۱۹ و ۳ درصد از درآمدهای نفتی عراق در سال ۲۰۲۰ برای پرداخت غرامت به کویت اختصاص داده شد. کمیته پرداخت غرامت‌ها در سال ۱۹۹۱ میلادی شکل گرفت و مسئولیت رسیدگی به پرداخت ۵۲٫۴ میلیارد دلار غرامت عراق به شخصیت‌ها، شرکت‌ها و دستگاه‌های دولتی کویت را بر عهده دارد (Mehrnews, 1400). سفارت عراق در کویت می‌گوید بغداد حدود ۵۰۰ میلیون دلار برای تهاجم سال ۱۹۹۰ به کویت پرداخت کرده است. در بیانیه‌ای که سفارت عراق منتشر کرده آمده است که در تاریخ ۲۶ اکتبر مبلغ ۴۹۰ میلیون دلار از سوی این کشور به کویت پرداخت شده است. همچنین قرار است باقی مبلغ که ۶۲۹ میلیون دلار است در سال ۲۰۲۲ به این کشور پرداخت شود. در سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۸ به دلیل بحران امنیتی و حضور داعش، عراق چندین سال نتوانست غرامت خود را به کویت پرداخت کند. با این حال پس از رفع خطر این گروه، بار دیگر روند پرداخت غرامت به کویت از سر

^۴ بیست و هفت کشور از جمله دوازده کشور عربی آمادگی خود را برای همکاری در عملیات نظامی علیه عراق اعلام داشتند. در این زمان تعداد سربازان آمریکا در خلیج فارس بیش از ۳۷۰ هزار نفر شد. دو برابر کل هواپیماها عراق یعنی ۱۷۰۰ فروند در عربستان مستقر شد. ۴۰ هزار سرباز عربستانی با ۱۳۰ هواپیما و ۲۰۰ تانک؛ ۳۵ هزار سرباز مصری با ۶۰۰ تانک و ۲۰ هواپیما؛ ۲۵ هزار سرباز انگلیسی با ۱۶۸ تانک و ۵۵ هواپیما؛ ۲۰ هزار سرباز سوری با ۳۰۰ تانک و ۱۲ هزار سرباز فرانسه با ۲۰۰ تانک و ۷۵ هواپیما در منطقه آماده شد. سرانجام در ۱۷ ژوئیه به مدت چهار روز تا ۲۷ فوریه ادامه یافت. ۱۰۰ هزار کشته و زخمی از عراق و انهدام ۳۰۰۰ تانک و ۲۲۰ هواپیما و دوسوم سکوها‌های پرتاب موشک عراقی نتیجه آن بود. خسارات کویت نیز بیش از ۵۰ میلیارد دلار بود که به‌موجب قطعنامه شورای امنیت باید عراق می‌پرداخت. کل هزینه جنگ برای آمریکا و متحدان ۴۷ میلیارد و ۵۰۰ میلیون دلار بر اساس مجله تایم ۱۱ مارس ۱۹۹۱ است.

گرفته شده است. عراق و کویت در حال حاضر روابط خوبی با یکدیگر دارند اما در عین حال روند پرداخت گرامت از سوی بغداد به کویت ادامه دارد (Euronews, 2021).

پیش تر بر اساس سند وزارت امور خارجه عراق، شورای امنیت سازمان ملل طبق قرارداد ۷۰۵ صادره سال ۱۹۹۱ در ماده دوم به موجب پیشنهاد دبیر کل و تصمیم شورای امنیت میزان گرامتی که عراق می پردازد نباید از سی درصد ارزش سالیانه صادرات نفت و محصولات نفتی عراق تجاوز کند. سقف سی درصد را دبیر کل سازمان ملل، با توجه به میزان درآمد و هزینه های ارزی عراق بر اساس این فرضیات، تعیین کرده است که طبق ارزش صادرات نفتی در سال ۱۹۹۳ به حدود ۲۱ میلیارد دلار بالغ خواهد شد؛ حدود ۴۸ درصد از مبلغ مذکور صرف پرداخت بهای واردات غیرنظامی مورد نیاز عراق خواهد شد؛ حدود ۲۲ درصد از مبلغ مذکور صرف بازپرداخت یا هزینه های وام های خارجی عراق خواهد شد که عراق در پایان سال ۱۹۹۰ میزان آن را ۴۲ میلیارد دلار اعلام کرده بود. منبع دیگر درآمد صندوق، وجوهی است که به موجب قطعنامه ۷۷۸ شورای امنیت در اختیار کمیسیون گرامت قرار می گیرد. قطعنامه مذکور که در تاریخ ۲ اکتبر ۱۹۹۲ به تصویب شورای امنیت رسید، مقرر می دارد که کلیه دولت ها دارایی های توقیف شده عراق را، که ناشی از فروش نفت و محصولات نفتی این کشور قبل از ۲ اوت ۱۹۹۰ است، تحت شرایطی جهت تأمین هزینه های برنامه های سازمان ملل مربوط به عراق در اختیار این سازمان قرار دهند. سی درصد از مبالغ این وام ها به صندوق واریز می شود. قطعنامه ۷۷۸ مضافاً از دولت ها درخواست می کند که داوطلبانه به صندوق و سایر برنامه های مربوط به عراق کمک های مالی اختصاص دهند (همان: ۱۲۵-۱۲۴).

بررسی حقوقی قطعنامه های شورای امنیت

از نظر حقوقی می توان چنین استنباط کرد که قطعنامه ها شامل این موارد است: عدم مشروعیت تجاوز عراق به کویت، حوزه اختیارات قانونی شورای امنیت و عدول شورا از وظایف خود، مسئولیت دفاع جمعی و شرایط توسل به آن، مجازات نظامی، اقتصادی، حقوق بشر و مداخله بشردوستانه است. آنچه به عنوان درخواست های سازمان ملل از عراق و سایر کشورها مطرح می شود می تواند از نظر حقوقی این گونه تفسیر شود:

ماده ۴۱ مبنی بر انجام اقدامات غیرمسلحانه

ماده ۴۱ منشور ملل متحد ناظر بر انجام اقدامات غیرمسلحانه برای اجرای تصمیمات شورای امنیت در راستای احراز وظیفه حفظ صلح و امنیت بین المللی است. شورای امنیت در قطعنامه ۶۶۵ خود که در خصوص بحران کویت صادر شده است اقدامی مغایر با این ماده به انجام رسانیده است. چون در این قطعنامه برای اجرای تحریم اقتصادی و نرسیدن کالاهای ممنوعه به عراق، شورا مجوز استفاده از کلیه وسایل لازم که قطعاً شامل توسل به زور نیز می گردد را برای دولت های همکار کویت صادر نموده است. بدیهی است با توجه به این که تصمیم به تحریم اقتصادی در قالب ماده ۴۱ اتخاذ گشته، استفاده از زور برای اجرای آن، نقض غرض این ماده است که شامل اقدامات غیرمسلحانه است.

نادیده گرفتن قاعده تصرف اموال اتباع دولت متخاصم توسط دولت فاتح

شورای امنیت در قطعنامه شماره ۶۶۴ مورخ ۱۸ اوت ۱۹۹۰ در خصوص بحران کویت، عراق را از بازداشت اتباع کویت و ثبت و ضبط اموال آنان بر حذر می‌دارد و از این کشور می‌خواهد که هیچ محدودیتی حتی در تردد اتباع کویتی قائل نشود و این امر نقض آن قاعده از حقوق بین‌الملل کلاسیک است که مطابق آن دولت فاتح می‌تواند اموال اتباع دولت متخاصم را تصرف نماید.

نادیده گرفتن اصل عبور بی‌ضرر

بر اساس بند اول قطعنامه شماره ۶۶۵، آن دسته از اعضای سازمان ملل که با کویت همکاری می‌کنند و در منطقه نیروی دریایی دارند می‌توانند با در نظر گرفتن اوضاع و احوال حاکم، از کلیه وسایل لازم به منظور جلوگیری از ورود و خروج کالاهای ممنوعه به عراق استفاده نمایند. این امر با بند ۲ ماده ۱۸ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاهای که مطابق آن باید عبور کشتی در دریای سرزمینی سریع و پیوسته باشد (اصل عبور بی‌ضرر) مغایر است؛ زیرا نیروی دریایی عمل‌کننده با استناد به قطعنامه سازمان ملل می‌توانست فارغ از محل اقدامات خود توقف نماید و بدین ترتیب بازرسی‌های آمریکا در دریای سرزمینی خلیج فارس با اصل عبور بی‌ضرر مغایرت داشت.

نادیده گرفتن قاعده عدم مسئولیت کیفری دولت

هر چند تحول حقوق بین‌الملل در جهت شناخت مسئولیت کیفری برای دولت‌هاست ولی هنوز مسئولیت کیفری دولت در حقوق بین‌الملل پذیرفته نیست. علیرغم این امر، شورای امنیت در قبال بحران کویت در چند مورد برای دولت عراق مسئولیت کیفری در نظر گرفت. برای مثال در قطعنامه ۶۷۴ مورخ ۲۹ اکتبر ۱۹۹۰ دولت عراق را به‌عنوان یکی از دولت‌های عضو کنوانسیون چهارم ژنو در خصوص حمایت از افراد غیر نظامی، ملزم به اجرای مفاد آن می‌داند و با استناد به ماده ۱۴۷ کنوانسیون مزبور متذکر می‌شود که دولت عراق موظف است جان و مال اتباع کویتی و اموال این دولت را حفظ نماید و هرگونه تعرضی در این مورد، جنایت جنگی است و دولت عراق در قبال آن مسئول خواهد بود (قریشی و رضایی پیش رباط، ۱۳۹۰).

شرایط نظام بین‌الملل در زمان تهاجم عراق به کویت

تهاجم عراق به کویت موجب ایجاد اختلالانی از دید تصمیم‌گیرندگان آمریکا در وهله نخست منافع حیاتی و علائق استراتژیک آمریکا را در برمی‌گرفت. برخی از این عدم توازن عبارت‌اند از:

۱- تهدید علیه نظام و ساختار اقتصاد جهانی که بر اثر تهاجم عراق به کویت تهدید جدی علیه منابع نفت و گاز مورد نیاز غرب بود؛

۲- ایجاد موازنه به نفع اسرائیل و تضمین و تقویت آن به هم می‌خورد؛

۳- می‌توانست موقعیت کشورهای عرب متحد آمریکا دگرگون شود.

این عوامل شرایطی را پدید می‌آورد که به چگونگی عکس‌العمل‌های داده‌شده جهت می‌داد چرا که با حمله عراق به کویت آمریکا احساس می‌کرد که با تصرف کویت به وسیله عراق و مبارزه طلبی صدام بانظم منطقه‌ای مطلوب ایالات متحده اولاً ثبات نظام به هم می‌خورد و دوماً جریان آزاد نفت به سوی کشورهای سرمایه‌داری و صنعتی به مخاطره می‌افتد. در جلسه ۳ اوت ۱۹۹۱ بوش در جلسه شورای امنیت ملی آمریکا بیان می‌دارد که: "در جلسه و گفتگو پیرامون یکی از گزارش‌های سازمان سیا مبنی بر اینکه تهاجم عراق نظم کنونی جهانی را مورد تهدید قرار داده و تأثیرات بلندمدت مخربی بر اقتصاد جهانی می‌گذارد... باید آمریکا برای متوقف کردن صدام از زور استفاده کند.^۵ دوم اینکه تضعیف ایران و عراق برای نگه‌داشتن آن‌ها در یک موازنه ضعف به طوری که همدیگر را کنترل کنند و خطری علیه منافع آمریکا نباشد نیازمند حضور نظامی آمریکا در منطقه و نابودی توان نظامی از طریق محکومیت عراق و همراه ساختن جامعه جهانی برای حمله به عراق است. سوم اینکه کسب نقش پلیس جهانی با تشکیل ائتلافی که آمریکا تبدیل به قدرت قانونی شده و از این ائتلاف برای اجرای قطعنامه‌های گوناگون شورای امنیت بهره می‌گیرد و در نهایت معرفی آمریکا به عنوان بزرگ‌ترین منبع امنیت در منطقه خلیج فارس و حضور نظامی در این منطقه نیازمند اقعاف افکار عمومی جهان نیز بود؛ بنابراین نباید از این موضوع چشم‌پوشی کرد که بحران کویت تلاقی با منافع کشورهای غربی بخصوص آمریکا و تقاضا برای حضور نیروهای خارجی داشت. ویژگی‌های خاص این بحران برای مداخله خارجی عبارت‌اند از:

۱- مشروعیت بخشی به مداخله بود که با تقاضای کشور مورد تجاوز رفع گردید

۲- مشارکت کشورهای منطقه در ائتلاف ضد عراق باعث مشارکت در پرداخت سهمیه و تأمین هزینه‌های عملیات شد.

۳- هدایت سازمان ملل با استفاده از دو دید فوق برای توجیه افکار عمومی و تداوم مداخله.

بررسی سیاسی قطعنامه‌های شورای امنیت

مسئله‌ای که حول مواد ۵۱ و ۴۲ و ماده یک منشور به‌عنوان مبنای اقدامات نظامی یک مشکل اساسی باقی مانده و همچنان مبهم است توانایی شورا در کنترل زمان، چگونگی شدت و ضعف عملیات دسته‌جمعی است. در بحران کویت از کشورهای مربوط تنها درخواست شده به صورت منظم شورا را از جریان امر مطلع سازند و بدین ترتیب این امر به دولتی که رهبری عملیات را در دست داشت فرصت داد تا تفسیری ویژه از اهداف سازمان ملل و حتی گسترده‌تر داشته باشد به طوری که در عملیات خلیج فارس، اهداف ایالات متحده از نجات کویت فراتر رفت و وسیله‌ای برای پیاده کردن اهداف طولانی مدت پس از آتش‌بس شد. بنابراین چنین می‌توان بیان کرد:

۱- پاسخ شورای امنیت به طور فزاینده اقدامات نظامی و قهری دوربرد را در برمی‌گرفت که فراتر از مجازات اقتصادی، دیپلماتیک و عملیات نظامی بود.

^۵ برای مثال تعداد سربازان آمریکا در مرحله پایانی جنگ خلیج فارس ۵۳۹ هزار نفر شد که بعد از ویتنام بزرگ‌ترین لشکرکشی آمریکا بود.

۲- پاسخ سازمان ملل به خاطر همکاری و هماهنگی اعضای شورای امنیت و رهبری ایالات متحده در بسیج ائتلاف بین‌المللی ممکن شد. این امر به‌نوعی به ساختار شورای امنیت و تطابق با قدرتهای واقعی نظام بین‌الملل را مطرح می‌سازد و توانمندسازی سازمان ملل برای اقدام مؤثر در نظام بین‌الملل را دچار تردید می‌کند.

۳- سازمان ملل به‌عنوان سازمان دهنده عملیات حمایت سیاسی وسیعی از ائتلاف تحت رهبری آمریکا به عمل آورد و در طول بحران این نقش سیاسی و نه نظامی را دنبال و حفظ کرد. این ویژگی دو عنصر اساسی برای عملیات را فراهم ساخت: مشارکت در هزینه‌ها و ایجاد مشروعیت سیاسی و حقوقی برای مداخله

پیامدهای جنگ خلیج فارس برای شورای امنیت

با اعلام خبر تهاجم عراق به کویت شورای امنیت تشکیل جلسه داد و عراق را نقض صلح بین‌الملل دانسته و عقب‌نشینی آن را بی‌قید و شرط خواست. در ۶ اوت ۱۹۹۰ تا نه ماه بعد که بحران ادامه داشت شورای امنیت اقدام به صدور ۱۳ قطعنامه دیگر کرد. در این خصوص باید گفت اولاً به لحاظ حقوقی تصمیمات شورای امنیت در انطباق با مدل امنیت جمعی منشور قرار داشت. دوماً به لحاظ سیاسی آنچه واضح است این است که اقدامات شورای امنیت به و سیل اعضای دائم و به‌ویژه آمریکا طرح‌ریزی شد. جرج بوش و کابینه‌اش مدام بر متجاوز بودن بغداد اصرار می‌ورزیدند. با استفاده از اهرم سازمان ملل متحد برای مشروعیت بخشیدن به مداخله نظامی، رقبای اصلی ایالات متحده، یعنی اتحاد جماهیر شوروی، ژاپن و آلمان ناگزیر شدند از عملیاتی که آمریکا آن را رهبری می‌کرد، حمایت دیپلماتیک و اقتصادی به عمل بیاورند. دیپلماسی ایالات متحده بر تلفیق سه هدف متمرکز شد: (۱) تأیید مشروعیت سیاست آمریکا در مراحل مختلف توسط سازمان ملل متحد و شورای امنیت؛ (۲) تشکیل یک ائتلاف بزرگ از کشورها برای منزوی ساختن عراق و تبدیل نمودن جنگ به یک « اقدام جمعی (علیه کشور مهاجم؛ ۳) قرار دادن اتحاد جماهیر شوروی در وضعیتی که این کشور خواه‌ناخواه تبدیل به یک « متحد فعال (یا دست کم یک) متحد غیرفعال شود از طرفی تصمیمات این شورا موجب برقراری فصل جدید در روابط اعضای شورای امنیت شد به‌طوری‌که:

۱- ایجاد اشتراک منافع و هماهنگی اقدامات میان قدرت‌های بزرگ در صحنه سیاست جهانی

۲- اهمیت یافتن چندجانبه‌گرایی در مداخلات و روندهای جاری بین‌المللی

۳- اهمیت یافتن مکانیسم‌های حل اختلاف به‌ویژه ابزار و توانایی‌های سازمان ملل و شورای امنیت

۴- هماهنگی بی‌سابقه اعضای دائم شورای امنیت^۶

بدین ترتیب این جنگ به‌نظام دوقطبی شرق و غرب در دوران جنگ سرد خاتمه داد و اگرچه اتحاد جماهیر شوروی از نظر نظامی قدرتمند بود، ولی دچار تنهایی و انزوا بود و اقتصاد شوروی به کمک‌های غرب وابسته شده بود بنابراین سیاست

---

^۶ وزیر امور خارجه آمریکا در شوروی در دیدار با همتای خود اظهار داشته بود که این فرصت آزمایش مهمی برای حسن نیت شوروی است و شواهد نادرده با مشور گورباچف در نهایت با صدور اعلامیه مشترکی از طرف آمریکا و شوروی با محکومیت تجاوز عراق موافق کرد.

کرم‌لین، مثل سیاست فرانسه و جمهوری فدرال آلمان، این بود که راه‌حلی مسالمت‌آمیز برای بحران پیدا شود و عملیات نظامی تا حد امکان به تعویق بیفتد اما با فعال شدن سیاست خارجی آمریکا بر اساس الگوهای اساسی نظم نوین جهانی، امنیت بین‌المللی و رهبری نظام می‌توان به ارتقای نقش آمریکا در صحنه بین‌المللی پی برد (حسینی، ۱۳۹۵: ۱۶). این موضوعی است که نباید از آن غافل شد. عراق در سال ۱۹۹۱، در جنگی که آمریکا برای آزادسازی کویت انجام داد، نه تنها مورد حمله قرار گرفت و تا سال ۲۰۰۳، در زیر تحریم‌های سخت بین‌المللی قرار داشت بلکه آمریکا پس از حادثه تروریستی سال ۲۰۰۱، عراق را کشوری معرفی کرد که تسلیحات کشتار جمعی تولید کرده و به این ترتیب، در حمله‌ای به همراه ائتلاف غربی ضد تروریسم، عراق را اشغال نیز نمود (سهیلی نجف‌آبادی، ۱۳۹۸: ۱۷۶)؛ بنابراین حمله عراق به کویت در سال ۱۹۹۰ از یک سو بهانه لازم برای گسترش حضور مستقیم نظامی آمریکا در خلیج فارس را به وجود آورد بلکه موجب اقدامات قهری بعدی شد. از سوی دیگر با افزایش نگرانی‌های امنیتی اعضای شورای همکاری خلیج فارس بسترها و انگیزه‌هایی جدی را برای تعمیق پیوندهای استراتژیک بین کشورهای جنوبی خلیج فارس و آمریکا، به ویژه در ابعاد نظامی-امنیتی، مهیا کرد. بر این اساس، موافقت‌نامه‌های نظامی دوجانبه‌ای بین آمریکا و کشورهای شورای همکاری در دهه ۱۹۹۰ به امضا رسید. این موافقت‌نامه‌های نظامی دوجانبه‌ای بین آمریکا و کشورهای منطقه باهدف تضمین بقا و امنیت، توسط آمریکا امضا شد. در مقابل، ایالات متحده آمریکا باهدف تثبیت هژمونی در این منطقه به دنبال امضای این موافقت‌نامه بود. بعد از حوادث یازده سپتامبر ۲۰۰۱، حضور مستقیم نظامی آمریکا در خلیج فارس افزایش و این کشور مرحله جدیدی را برای تثبیت هژمونی خود در خلیج فارس آغاز کرد. آمریکا سعی کرد خلیج فارس و خاورمیانه را به حوزه نفوذ انحصاری خود تبدیل کند و در این راستا، عراق را در زمره محور شرارت قرار داده برای تغییر رژیم در سال ۲۰۰۳ به عراق حمله نظامی کرد (مظاهری، ۱۳۹۸: ۹۵).

جمع بندی

از نظر موقعیت جغرافیایی، عراق وضعیت مناسبی در خلیج فارس ندارد. به همین دلیل، این کشور تلاش می کرد تا با ایجاد عراق بزرگ به دریای مدیترانه دسترسی پیدا کند؛ اما با عدم توفیق در این مورد، توجه آن کشور معطوف به خلیج فارس گردید. عراق برای بهبود بخشیدن به وضعیت جغرافیایی خود در خلیج فارس و یا رفع تنگناهای ژئوپلیتیکی، همواره خواستار الحاق کامل کویت یا بخش هایی از آن به خاک خود بوده است. وجود ذخایر نفتی کویت در چشم داشت های عراق نسبت به کویت نیز بی تأثیر نبوده است. در دوم آگوست سال ۱۹۹۰، نیروهای نظامی عراق حمله به کویت را آغاز کردند و در ظرف مدت کوتاهی این کشور را به اشغال خود درآوردند. به دنبال تهاجم عراق به کویت، حکومت دست نشانده ای با نام «حکومت موقت کویت آزاد» در این کشور استقرار یافت و خاندان سلطنتی حاکم بر کویت به عربستان سعودی گریخت و بغداد اعلام کرد کویت جزئی از خاک عراق است. حمله عراق به کویت، بعد از حدود دو هفته بحث بر سر اختلافات مالی و اقتصادی بین دو کشور، غافلگیرکننده و غیرمنتظره بود، اما حمله یک کشور متجاوز به کشور دیگر و اشغال خاک آن، به خصوص در خاورمیانه، موضوعی بی سابقه به حساب نمی آمد.

آنچه بعد از حمله عراق به کویت اتفاق افتاد و این رویداد را از رویدادهای مشابه قبل از آن متمایز ساخت، واکنش سازمان ملل متحد بود باید گفت در این سازمان در مقطعی که همگرایی و همسویی دولت ها مختل می شود و اختلاف نظر و اختلاف منافع بین آن ها ایجاد می شود یا رقابت بین دولت ها افزایش می یابد رسیدن به تفاهم و صدور قطعنامه ها در شورای امنیت دچار اختلال می شود. این باعث می شود که در وجود چنین فضایی وقتی بحرانی بروز می کند و شورای امنیت وارد عمل می شود، قبل از آنکه بتواند به راه حلی برای حل بحران دست یابد لازم است تا زمینه های نزدیک شدن دیدگاه اعضای شورای امنیت رخ بدهد. اگر در تلاش هایی که برای نزدیک کردن دیدگاه های اعضا انجام می شود، آن ها نتوانند به توافق و اجماع دست یابند، امکان یافتن راه حلی برای حل بحران نیز از بین می رود. شرایط جنگ سرد و وضع وخیم اقتصادی شوروی و همچنین احساس نیاز به روابط با غرب موجب شد تا شوروی برای ابراز حسن نیت خود به خواسته آمریکا تن بدهد. از همین رو در بحرانی که در نتیجه اشغال کویت از سوی عراق در اوت سال ۱۹۹۰ بروز کرد، سازمان ملل به سرعت واکنش نشان داد. شورای امنیت سازمان ملل ساعاتی پس از اعلان اشغال کویت تشکیل جلسه داد و با صدور قطعنامه ۶۶۰ عراق را به خاطر حمله به کویت محکوم کرد و خواستار خروج فوری و بی قید و شرط عراق از کویت شد. چهار روز بعد وقتی عراق عکس العمل فوری و سریع به قطعنامه ۶۶۰ نشان نداد، در ششم اوت ۱۹۹۰ قطعنامه ۶۶۱ به تصویب رسید که طی آن عراق را تحریم کرد و کمیته ای برای کنترل و نظارت بر تحریم ها تشکیل شد. در بیست و پنج آگوست نیز با تصویب قطعنامه ۶۶۵، عراق در محاصره دریایی قرار گرفت و به کارگیری هر اقدام ضروری برای تقویت تحریم و محاصره عراق مجاز شناخته شد. در کنار این قطعنامه ها که باهدف اعمال فشار بر عراق برای خروج از کویت تصویب شد، شورای امنیت با تصویب قطعنامه های دیگری اقدامات عراق را در کویت محکوم کرد و بدین وسیله کوشید مانع از آن شود که زمینه ای برای مشروعیت یافتن انضمام خاک کویت به خاک عراق فراهم شود. چنانکه با صدور قطعنامه ۶۶۲ در نهم آگوست ۱۹۹۰ ادعای عراق را مبنی بر انضمام خاک کویت به عراق، بی اساس و بی اعتبار اعلام کرد.

قطعنامه‌هایی که علیه عراق صادر شد، از شدت لحن زیادی برخوردار بود اما موجب نشد که عراق به صورت ارادی خاک کویت را ترک کند. از این جهت شورای امنیت سازمان ملل در بیست و ششم نوامبر ۱۹۹۰ قطعنامه ۶۷۸ را تصویب کرد و به موجب آن به اعضای سازمان ملل اختیار داد تا با استفاده از هر ابزاری که لازم می‌دانند برای اجرای قطعنامه‌های شورای امنیت و واداشتن عراق به خروج از کویت اقدام نمایند. این قطعنامه روز پانزدهم ژانویه ۱۹۹۱ را آخرین ضرب‌الاجل برای بغداد تعیین کرد تا در جهت خروج از کویت اقدام کند و تصریح کرد در صورتی که تا این تاریخ نیروهای عراقی از کویت خارج نشوند، اعضای شورای امنیت مجاز خواهند بود که بر ضد عراق دست به اقدام نظامی بزنند. بر اساس این قطعنامه، ائتلافی بین‌المللی تحت رهبری آمریکا در برابر عراق شکل گرفت. این ائتلاف به محض آنکه روز پانزدهم ژانویه به پایان رسید، در دقایق آغازین بامداد روز شانزدهم ژانویه حمله نظامی به عراق را آغاز کرد. در جنگ بر ضد عراق که مجوز شورای امنیت سازمان ملل را داشت، عراق به عقب‌نشینی از کویت و پذیرفتن شرایطی مجبور شد که شورای امنیت تعیین کرده بود (خالوزاده، ۱۳۷۵ و UN Security Council resolutions relating to Iraq).

نکته بسیار مهم اینکه نقش و عملکرد سازمان ملل با حمله به عراق و وادار کردن این کشور به خروج از کویت محدود نشد و به پایان نرسید. بعد از پایان جنگ و برقراری آتش‌بس بین ائتلاف بین‌المللی و نیروهای عراق، سازمان ملل نقشی مؤثر در جهت ترتیب دادن مناسبات درونی عراق و تحولات منطقه‌ای پیدا کرد. چنانکه بر اساس قطعنامه ۶۸۷ (سوم آوریل ۱۹۹۱) شرایط آتش‌بس تعیین و ناظران بین‌المللی به عراق اعزام شدند و تحریم‌های عراق گسترش یافت، کمیسیون ویژه سازمان ملل (آنسکام) برای بررسی تسلیحات در عراق تشکیل گردید و برای پرواز هواپیماهای عراقی شرایط ویژه‌ای تعریف شد که بعداً بر اساس آن مناطق پرواز ممنوع ایجاد و تحمیل گشت. با صدور قطعنامه ۶۸۸ (پنجم آوریل ۱۹۹۱) نیز عراق ملزم شد به سرکوب غیرنظامیان و شورشیانی که علیه دولت وارد عمل شده بودند، پایان دهد. با قطعنامه ۶۹۹ شورای امنیت که در هفدهم ژوئن ۱۹۹۱ صادر شد، برنامه نابودی سلاح‌های کشتار جمعی عراق تصویب شد و با تصویب قطعنامه ۷۰۰، مورخ هفدهم ژوئن ۱۹۹۱، خطوط اصلی برای تحریم تسلیحاتی عراق و بازرسی جهت جلوگیری از ورود مواد دو کاربردی (موادی که هم کاربرد نظامی دارند و هم کاربرد غیرنظامی) به عراق مشخص شد. مداخله شورای امنیت و تصویب قطعنامه درباره عراق به ابعاد نظامی محدود نماند و حتی دامنه آن تا جایی گسترش یافت که کنترل منابع و چگونگی استفاده از فروش نفت عراق را نیز دربر گرفت. چنانکه شورای امنیت با تصویب قطعنامه ۷۰۵ (مورخ پانزدهم آگوست ۱۹۹۱) اعلام کرد که غرامت‌های پرداخت شده از طرف عراق نباید از سی درصد ارزش سالانه صادرات نفت تجاوز کند. قطعنامه ۷۰۶ نیز که در تاریخ پانزدهم آگوست ۱۹۹۱ تصویب شد، اجازه داد درآمد حاصل از شش ماه صادرات نفتی عراق برای خرید ملزومات بشردوستانه مصرف شود. با صدور قطعنامه ۷۱۲ در نوزدهم سپتامبر ۱۹۹۱ نیز شورای امنیت جنبه‌های مختلف فروش نفت عراق را مشخص کرد (خالوزاده، ۱۳۷۵ و UN Security Council resolutions relating to Iraq).

چنانکه پیداست سازمان ملل هم در قبل از عقب‌نشینی عراق از کویت و هم بعد از آن در جهت تأثیرگذاری بر عراق اقدام نموده و با تصویب قطعنامه‌های متعدد و فراهم ساختن ضمانت‌های اجرایی لازم برای اجرای آن‌ها در تحولات مربوط به

عراق ایفای نقش کرده است. شورای امنیت سازمان ملل و نیز اعضای این شورا از تمام اقداماتی که ائتلاف بین‌المللی تحت رهبری آمریکا در این دوره در عراق به آن مبادرت کردند، حمایت و پشتیبانی لازم را به عمل آورد. از این جهت است که بعد از وقوع بحران ناشی از حمله عراق به کویت و چگونگی مقابله سازمان ملل و جامعه جهانی با آن، بر این نظر که نقش سازمان ملل بعد از جنگ سرد افزایش خواهد یافت، تأکید شد. تا جایی که برخی نظام بین‌المللی مبتنی بر نقش محوری سازمان ملل را جانشین نظام دوقطبی معرفی کردند اما با واکنش شورای امنیت و تشکیل نیروهای ائتلاف، دولت عراق با شکستی سخت، ناچار به پذیرش تمامی قطعنامه‌های شورای امنیت شد و به اشغال کویت پایان داد. در تاریخ ۹ اسفندماه ۱۳۶۹ (۲۸ فوریه ۱۹۹۱) تعلیق عملیات موسوم به «طوفان صحرا» اعلام شد و در پی آن، عراق تمام شرایط مقرر در قالب قطعنامه ۶۸۶ مورخ ۱۱ اسفند ۱۳۶۹ (۲ مارس ۱۹۹۱) را پذیرفت. به‌طور کلی حمله عراق به کویت و عزم سازمان ملل برای مداخله نظامی در این بحران نشانگر اراده کشورهای قدرتمند در سازمان ملل و ایجاد بستری برای مداخله بیشتر است. برای این منظور مشروعیت این گونه اقدامات با تفسیرهای قدرت‌های بزرگ می‌تواند شکل بگیرد. بحران جنگ کویت نشان داد که اقدام سازمان ملل در صدور قطعنامه‌ها راستای سیاست‌های قدرت‌های بزرگ در نهایت عمل خواهد کرد. به دنبال این ماجرا آمریکا بالاخره در سال ۲۰۰۳ به عراق حمله کرد. در هنگام حمله عراق به کویت، سازمان ملل متحد قدرت تصمیم‌گیری و اجرایی داشت و مجوز تمام اقداماتی را که به‌منظور مقابله با عراق و تحت فشار قرار دادن این کشور برای خروج از کویت انجام می‌شد، سازمان ملل صادر می‌کرد؛ اما در حمله آمریکا به عراق در بیستم مارس ۲۰۰۳، این سازمان کارایی چندانی نداشت. حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ نتیجه فرایند طی شده از سال‌های بعد از اشغال کویت در طی دهه ۱۹۹۰ و پیوند خوردن این فرایند با اوضاع ناشی از تحولات بعد از یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱ در آمریکا و جهان بود.

منابع

حسینی، سید محمد (۱۳۹۵)، الگوی مداخلات سیاسی - نظامی ایالات متحده فارس در خلیج آمریکا، فصلنامه سیاست خارجی، سال سی، شماره ۴، صص ۴۱-۷

خالوزاده، سعید (۱۳۷۵). مواضع شورای امنیت در قبال جنگ عراق و کویت، تهران: دفتر مطالعات وزارت امور خارجه.
زمانی، قاسم (۱۳۷۶)، تأملی بر مواضع شورای امنیت در برابر تجاوز عراق به ایران و کویت، مجله سیاست دفاعی شماره مسلسل ۲۰-۲۱ پاییز و زمستان ۷۶

سهیلی نجف آبادی، سهیل؛ کشیشیان سیرکی، گارینه؛ قائدی، محمدرضا؛ سیمبر، رضا (۱۳۹۸)، بررسی تأثیر سیاست‌های نظامی بر امنیت منطقه‌ای خلیج فارس، فصلنامه مطالعات بین‌المللی، سال ۱۶، شماره ۱ (۶۱)، تابستان ۱۳۹۸، صص ۱۸۲-۱۵۵
قریشی، فردین؛ رضایی پیش رباط، صالح (۱۳۹۰)، توسعه صلاحیت شورای امنیت ملل متحد در عمل (۲۰۱۱-۱۹۴۵)، قابل دسترس در: https://law.tabrizu.ac.ir/article_2097.html

کرد بچه حسین آباد، مهدی؛ عسگر خانی، ابومحمد؛ مرادی؛ مریم؛ میر عباسی؛ سید باقر (۱۳۹۷)، استانداردهای دوگانه‌ی شورای امنیت در قبال جنگ عراق علیه ایران و کویت، فصلنامه حقوق پزشکی، ویژه‌نامه حقوق بشر و حقوق شهروندی، ۱۳۹۷، صص ۶۱-۵۱

کزازی، مجتبی (۱۳۷۲)، معرفی و بررسی مقدماتی کمیسیون غرامت سازمان ملل متحد، فصلنامه حقوقی بین‌المللی، دوره ۱۲، شماره ۱۶-۱۷، پاییز و زمستان ۱۳۷۲، صفحه ۱۱۷-۱۶۲

مظاهری، محمدمهدی (۱۳۹۸)، نقش و جایگاه ایران در سیستم امنیتی خلیج فارس، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، سال نهم، شماره اول، بهار ۱۳۹۸، صص ۱۰۹-۸۷

موسی زاده، رضا؛ جمشیدی، ارسلان (۱۳۹۱)، تحول در نحوه کاربرد حق وتو در شورای امنیت سازمان ملل متحد، فصلنامه سیاست جهانی، دوره نخست، شماره دوم، مستان ۱۳۹۱، صص ۱۴۳-۸۵

کویت چگونه غرامت جنگی خود را از عراق گرفت؟
7sobh. (1397, 05 23). Retrieved from <https://7sobh.com/conten>

عراق حدود ۵۰۰ میلیون دلار دیگر به‌عنوان غرامت جنگی به
Euronews. (2021, 11 02). Retrieved from <https://per.euronews.com/2021/11/02/baghdad-pays-kuwait-another-490-mn-in-war-reparations>
کویت پرداخت کرد

بررسی عملکرد شورای امنیت سازمان ملل در قبال تهاجم عراق
MARIFAT. (1389, 15 06). Retrieved from <http://marifat.nashriyat.ir/node/2081>
به ایران و کویت

پشت پرده حمله نظامی عراق به کویت
Mdeast. (2018, 11 03). Retrieved from <https://mdeast.news/2018/11/03>

فقط یک میلیارد دلار از مبلغ غرامت حمله صدام به کویت مانده
Mehrnews. (1400, 06 10). Retrieved from <https://www.mehrnews.com/news/5294875/>
است

Tasnimnews. (1399, 05 12). Retrieved from [استانداردهای دوگانه غرب و اعتراف](https://www.tasnimnews.com/fa/news/1399/05/12/2319590) :صدام به شکست در برابر ایران
<https://www.tasnimnews.com/fa/news/1399/05/12/2319590>

فارساختلاف تحلیل در جنگ خلیج (1398, 06 31). Retrieved from [معیني](https://basirat.ir/fa/news/317195)
<https://basirat.ir/fa/news/317195>

UN Security Council resolutions relating to Iraq:
<http://www.casi.org.uk/info/scirraq.html>.